

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ NAUK HUMANISTYCZNYCH

KOŁO NAUKOWE STUDENTÓW FILOLOGII SŁOWIAŃSKIEJ KUL

Tom I

PRZESTRZEŃ KULTUROWA SŁOWIAN

WYDAWNICTWO KUL
LUBLIN 2012

REDAKCJA NAUKOWA
Monika Sidor

RECENZENCI
dr hab. Beata Siwek, dr Jadwiga Gracla, dr Mirosława Kawecka

OPRACOWANIE REDAKCYJNE
Anna Radziszewska, Małgorzata Stolarska, Anna Zaborowska

PROJEKT TYPOGRAFICZNY, REDAKCJA TECHNICZNA, SKŁAD
Wojciech Bryda

PROJEKT OKŁADKI I STRON TYTUŁOWYCH
Patrycja Czerniak

KONTAKT Z AUTORAMI
Karolina Malecka, Przemysław Piaseczny

Na okładce wykorzystano fragment pracy Piotra Sidora

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2012

ISBN 978-83-7702-552-9

WYDAWNICTWO KUL
ul. Zbożowa 61, 20-827 Lublin
tel. 81 740-93-40, fax 81 740-93-50
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl
<http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

DRUK I OPRAWA
elpil
ul. Artyleryjska 11
08-110 Siedlce
e-mail: info@elpil.com.pl

Spis treści

Słowo wstępne	7
Justyna Koper Obraz Nowego Roku w polskiej kulturze ludowej. Rozważania wstępne	11
Justyna Kowalczyk Lubelski korowaj na tle wschodniosłowiańskiej tradycji ludowej	27
Anna Kowalska Strategie komunikacyjne w polskich ludowych praktykach przywracania dzieciom snu	39
Olga Kielak Czarny bez w ludowym leczeniu	55
Elwira Michalska Obraz samowładztwa w „Rossjadzie” Michała Chieraskowa	71
Алена Смирнова Художественное воплощение мифов о Павле I в драме Дмитрия Сергеевича Мережковского „Павел I”	79
Agnieszka Potyrańska Symbolistyczne ujęcie motywów demonologicznych w wierszu Zinaidy Gippius „Мудрость”	89
Екатарина Боброва Духовный смысл образа пути / дороги в поэтическом сборнике Елизаветы Юрьевны Кузьминой-Караваевой „Дорога”	101

Владимир Макеев Сборник Ивана Сергеевича Шмелёва „Суровые дни” и феномен деревенской прозы в отечественной литературе XX столетия	111
Dagna Bagińska „Niezwykli” Tarasa Prochaški – niezwykła literatura ukraińska	115
Małgorzata Rymarowicz Próba kreowania przestrzeni Europy Środkowo-Wschodniej w esejach Jurija Andruchowycza i Andrzeja Stasiuka	123

Słowo wstępne

Tom niniejszy jest owocem rozważań zainicjowanych przez członków Koła Naukowego Studentów Filologii Słowiańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W efekcie owej refleksji w kwietniu 2010 r. odbyła się pierwsza konferencja młodych naukowców pod hasłem *Przestrzeń kulturowa Słowian*¹. Wybór takiego tematu spotkania świadczy o żywym zainteresowaniu obszarem historycznej Słowiańszczyzny, wykraczającym poza obowiązkowe dla studenta-slawisty kierunki badań. Słowiańszczyzna występuje tu bowiem nie jako relikw przeszłości, który może być ciekawy jedynie dla wąskiej grupy pasjonatów starożytności, ale jako zjawisko ciągle istniejące i inspirujące dla współczesnych młodych ludzi. Już samo sformułowanie tematu dociekań naukowych dowodzi, że Słowiańszczyzna jest tu pojmowana znacznie szerzej, niż pokazują jej definicje słownikowe. Warto także zwrócić uwagę na samo pojęcie przestrzeni kulturowej. Nieuchwytnie to określenie łączy w sobie wymiar fizyczny i duchowy badanego obszaru. Szczególnie ważne jest w tym kontekście wskazanie kilku najważniejszych aspektów przestrzeni, która w owym konstrukcie pojęciowym odgrywa dominującą rolę: może ona otaczać człowieka, może wpływać na jego życie i być przez niego kształtowana, a jednocześnie nie podlega przemijaniu. Dostrzeżenie tych cech

¹ Ze względów technicznych w przedkładanym uwadze czytelników tomie znajdują się teksty referatów wygłoszonych na konferencji *Przestrzeń kulturowa Słowian* 19 maja 2011 r. oraz kilka prac z kolejnej konferencji pod tym samym hasłem zorganizowanej 24 kwietnia 2012 r. (w takich przypadkach stosowna informacja znajduje się w przypisach).

Agnieszka Potyrańska (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Symbolistyczne ujęcie motywów demonologicznych w wierszu Zinaidy Gippius „Мудрость”

Najbardziej reprezentatywni przedstawiciele rosyjskiego modernizmu, a więc także Zinaida Gippius, próbując wyjaśnić zagadki bytu, nieprzypadkowo czerpali symbole z demonologii. Stąd też mitopoetyckie opracowanie motywów zaczerpniętych z tej dziedziny stanowi integralny element twórczości poetów przełomu XIX i XX wieku. W niniejszej pracy skupię się na analizie symbolistycznego ujęcia motywów demonologicznych w wierszu „dekadenckiej Madonny” z 1908 r. pod tytułem *Мудрость*, który jest utworem symbolicznym, a więc mamy do czynienia z problemem: poezja-symbol. Sergiusz Awierincew powiedział kiedyś, że w symbolu zgromadzone jest „ciepło zespalającej tajemnicy”. W świetle tych słów podejmę próbę deszyfracji symboli występujących w wierszu *Мудрость*, stanowiącym przedmiot moich badań.

Początkowe wersy utworu zarysowują kontur sytuacji lirycznej, co wyrażone jest następująco:

Сошлись чертовки на перекрестке,
На перекрестке трех дорог
Сошлись к полночи¹

Podstawą konstrukcyjną świata przedstawionego jest motyw spotkania wiedźm. W wierszu bohaterki określone są rosyjskim rzeczownikiem

1 З. Гиппиус, *Стихотворения*, Санкт-Петербург 1999, s. 154-156. W dalszej części artykułu wiersz cytuję według tego wydania.

*чертовка*². Słownik pod redakcją S.A. Kuzniecowa oddaje znaczenie tego wyrazu poprzez odesłanie do znaczenia słowa „ведьма”³ (wiedźma⁴). Z kolei encyklopedia *Мифы народов мира* pod redakcją Sergiusza Tokariowa, ukazuje słowa, których sens znajduje odzwierciedlenie w analizowanym wierszu Gippius: wiedźmy to kobiety, które zawarły pakt z Diabłem lub innymi siłami nieczystymi w celu zdobycia paranormalnych zdolności. Odwołując się do etymologii wyrazu „wiedźma” (ros. „ведьма”) przeprowadzonej przez Aleksandra Afanasjewa można wykazać, że pierwotnym przeznaczeniem wiedźm było leczenie chorób. Kobiety te były ponadto obdarzone darem proroctwa⁶. Jednak postaci przedstawione w liryku *Мудрость*, co szczegółowo zostanie omówione później, przeczą nadaniu im takiej rangi, gdyż zamiast leczyć uśmiercają, nie posiadają daru proroctwa, lecz okradają proroka. W literaturze rosyjskiej Srebrnego Wieku odnajdujemy wiele utworów, których autorzy podejmują się przedstawienia postaci wiedźmy. Takim przykładem może być wiersz Fiodora Sołoguba z roku 1901 – *Wiedźmie (Ведьме)*, w którym odnajdujemy żarliwą prośbę bohatera lirycznego skierowaną do wiedźmy, aby przyniosła mu „złe zioła”. Podobny motyw tenże autor wykorzystał w tekście napisanym pięć lat później (*Злая ведьма чашу яда...*). Inny bohater tego poety z wiersza o incipicie *Луны безгрешное сиянье...* z 1903 r. spotyka wiedźmę na skrzyżowaniu „drogi Dobra i Zła”.

2 Rosyjski wyraz „чертовка” poprzez korzeń „черт-” podkreśla związek semantyczny ze słowami określającymi siły nieczyste.

3 *Большой толковый словарь русского языка*, pod red. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 2000, s. 1476.

4 Słowniki rosyjsko-polskie jako odpowiednik słowa „чертовка” podają słowo „diablica”. (Zob. np. А. Минович, И. Дулевич, И. Грек-Папис, И. Марыняк, *Большой русско-польский словарь*, t. 2, Москва 1980, s. 1410).

5 *Мифы народов мира. Энциклопедия*, ред. С.А. Токарев, t. 1, Москва 1992, s. 226.

6 А.Н. Афанасьев, *Поэтические воззрения славян на природу, Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственными народов*, t. 3, Москва 1995, s. 210-211.

W wierszu *Мудрость* uwagę czytelnika przyciągają właśnie obrazy wiedźm. W kontekście niniejszych rozważań kwestią wielce zajmującą jest liczba uczestniczek nocnego spotkania: jest ich cztery. Warto w związku z tym odwołać się do symboliki tej liczby: istnieją cztery kierunki świata, cztery pory roku, cztery fazy księżyca, cztery żywioły itd. Dążąc do bardziej precyzyjnego określenia symboliki tej liczby, możemy odwołać się do *Słownika symboli*, w którym czytamy: „tetradą uważana była przez Pitagorejczyków za pierwotną, istniejącą przed wszystkim innym liczbę; to rdzeń wszechrzeczy, ich źródło; [...] czwórka odnosi się do chłodu uczuć, chęci posiadania”⁷. W świetle przedstawionych informacji możemy założyć, iż ilość spotykających się kobiet nie jest przypadkowa – tak jak liczba cztery według Pitagorejczyków jest źródłem wszystkiego, tak też cztery wiedźmy, ogarnięte żądzą posiadania, chcą stworzyć nową rzeczywistość. W zasadności takiej interpretacji upewnia działalność wiedźm, a dokładniej – ich „zdobycze” przechowywane w workach. Nie bez znaczenia jest fakt, że worki te związane są sznurem, który, by przywołać słowa E. Bierrozowicza i I. Rodionowej – „staje się bronią w rękach czartów, które wiążą nim ludzi”⁸. Każda z wiedźm chwali się swym łupem, a ukradły kolejno: kochankom – miłość, prorokowi – wiarę, dziecku – dzieciństwo, mędrcom – mądrość. Trzy zdobycze wiedźm można utożsamiać z Trzema Cnotami Boskimi: Wiarą, Nadzieją (tutaj: dzieciństwo, które daje nadzieję na świetlaną przyszłość) i Miłością. Czwarta zdobycz, która sprawiła największy problem – mądrość – to w religii chrześcijańskiej Dar Ducha Świętego. Co więcej, interpretując rosyjskie słowo „мудрость” nie wolno pominąć jego asocjacji z pojęciem „Sofii” – Bożej Mądrości (Sofia – gr. Σοφία – mądrość, wiedza)⁹. Zagadnienie to stanowi przedmiot badań wielu wybitnych filozofów. Tytułem przykładu można

7 W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1991, s. 62.

8 E. Березович, И. Родионова, «Текст черта» в русском языке и традиционной культуре: к проблеме сквозных мотивов [w:] *Между двумя мирами: представления о демоническом и потустороннем в славянской и еврейской культурной традиции. Сборник статей*, Москва 2002, s. 27-28.

9 *Мифы народов мира. Энциклопедия*, ред. С.А. Токарев, т. 2, Москва 1992, s. 464.

przywołać dzieła Włodzimierza Sołowjowa, Sergiusza Bułhakowa Pawła Florenskiego czy Georgija Fłorowskiego¹⁰.

Sofia, powiada Sołowjow, oznacza pełnię twórczych możliwości Boga Stwórcy, stanowi cały „zasób idei”, w których począł się świat. [...] Sofia jest jedną, wspólną trzem boskim podmiotom, trzem boskim hipostazom, Ojcu, Synowi i Duchowi Świętemu, boską uniwersalną „substancją”, w której Bóg stworzył świat, [...] jest ona jednym i wszystkim¹¹.

Słowa te wyjaśniają, dlaczego mądrość z wiersza Gippius sprawia wiedźmie tyle problemów – nikt jej nie chce, ponieważ nikt nie wie, co z nią począć, fakt jej posiadania przekracza możliwości przeciętnego człowieka, który nie jest gotowy na jej przyjęcie. Warto zaznaczyć, iż mądrość określana jest jako „tłusty łup” („жирная добыча”) podczas gdy sama „złodziejka” jest chuda („самая худая”). Również radość mędrca po stracie mądrości skomentowana została słowami: „Ну, словом худо”. Dzięki takiemu kontrastowemu zestawieniu uwypuklono opozycję dobro (tutaj: mądrość) – zło (tutaj: wiedźma i radość mędrca z powodu utraty mądrości).

Warto zauważyć, iż wiedźmy dokonały kradzieży podstępem („украдкой, подкралась”) tak, jak Szatan podstępnie nakłania do zła. Po dokonaniu tego niecnego czynu wiedźmy obserwowały swe ofiary i nową, wykreowaną przez siebie rzeczywistość, w obliczu której ludzie czują się zagubieni i odczuwają pustkę egzystencjalną. Zaskoczeni kochankowie obejmują się i całują, jednak nie ma już między nimi żadnego uczucia, w związku z czym przychodzi im „не сладко”. Prorok pozbawiony przez wiedźmę wiary oszalał, stracił sens życia. Trzecia wiedźma raduje się ze swej zdobyczy, jaką jest dzieciństwo. Po stwierdzeniu, że okradzione

10 Zob. Вл. Соловьев, *Чтения о Богочеловечестве*, Москва 2006; П. А. Флоренский, *Столы и утверждение Истины*, Москва 1914; С.Н. Булгаков, *Свет невечерний*, Москва 1917; Г. Флоровский, *Вера и культура. Избранные труды по богословию и философии*, Санкт-Петербург 2002.

11 J. Krasicki, *Bóg, człowiek i zło. Studium filozofii Włodzimierza Sołowjowa*, Wrocław 2003, s. 61-63.

dziecko „zdechło” („Он сразу сник. Потом издох”), wszystkie wiedźmy wybuchają śmiechem. Jednak nie jest to zwykły śmiech – jest to chichot, a nawet rechotanie (wyraża się to rosyjskim czasownikiem „хихотать”). Przypomnę za S. Pjowem: „według tradycyjnych chrześcijańskich wyobrażeń śmieje się bies, anioły przecież się nie śmieją”¹². Charakterystycznym przykładem utworów, w których występuje motyw chichotu, jest powieść *Mały bies* (1905 r.) wspomnianego już symbolisty rosyjskiego Fiodora Sołoguba oraz jego wiersz *Czarcia huśtawka* (1908). Poza tym warto tu wymienić także utwór Walerego Briusowa *в ресторане* (1905) i twórczość polskiego poety – Władysława Broniewskiego (wiersz *Biesy*, 1926).

Czwarta uczestniczka nocnej schadzki jest przedstawiona nieco inaczej niż trzy pozostałe. Z wyglądu chuda i, co najważniejsze, nie ma twarzy: „Самая худая, без лица”. Można by powiedzieć, że na miejscu tej wiedźmy może się znaleźć każdy człowiek. Kontrastowe zestawienie z wiedźmą bez twarzy stanowi wiedźma „с ликом птицы” i z dziobem. Porównanie do ptaka wiąże tę wiedźmę z żywiołem powietrza, a co za tym idzie – z przestrzenią działania sił infernalnych. W rozważaniach religioznawcy Alfonso di Nola relacja ta została wyraźnie nakreślona: „[...] strefa powietrzna między ziemią a niebem jest domeną czartów albo złych duchów atmosferycznych”¹³. W Biblii zaś Diabeł nazywany jest „władcą mocarstwa powietrza”¹⁴.

Powracając do omawianej postaci należy podkreślić, iż w jej sposobie przedstawienia mamy do czynienia z paradoksem poetyckim – czarownica myśli w kategoriach etycznych. Z postacią „wiedźmy bez twarzy”

12 С. Ильев, *Иронический мир передоновицины («Мелкий бес» Федора Сологуба)*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego”. *Filologia rosyjska*, Gdańsk 1978, z. 7, s. 49

13 A.M. di Nola, *Diabeł. O formach, historii i kolejach losu Szatana, a także o jego złowrogu obecności wśród wszystkich ludów, od czasów starożytnych aż po teraźniejszość*, przeł. A. Kania, Kraków 2001, s. 301.

14 *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńieckich, Poznań-Warszawa 1980, s. 1325.

związana jest kategoria wstydu („Чертовка мнется, чертовке стыдно...”) i kategoria grzechu („Я с мудрецом сошлась на грех”). Poprzez ów paradoks Gippius narusza tradycję, podobnie jak w jednym ze swoich dramatów¹⁵, w którym rusalka każe się ochrzcić, co nie należy do tradycyjnych rytuałów tej postaci. Kolejną innowacją w przedstawieniu postaci wiedźmy jest fakt, iż chce ofiarować mądrość ludziom, jednak mądrość szczęścia nie przynosi:

Едва я мудрость стащить успела,-
Он тотчас стал счастливей всех!

W świetle powyższych uwag fragment „Чертовка мнется, чертовке стыдно...” może być interpretowany jako załamanie wiary w sens swojej działalności. Mimo swego tradycyjnego przeznaczenia, czyli dręczenia ludzi, wiedźma ma swój udział w osiągnięciu przez człowieka szczęścia, które mędrzec, „uwolniony” od mądrości, eksterioryzuje przez śmiech i taniec („Смеется, пляшет...”). Fakt posiadania mądrości jest dla wiedźmy największą próbą:

Конца не вижу я испытанью!
Мешок тяжел, битком набит!

Samo określenie „próba” („испытание”) użyte w wierszu wydaje się mieć głębszy sens przez sąsiedztwo ze słowami: pokusa, grzech, wstyd. Takie zestawienie nasuwa skojarzenia z biblijnym motywem kuszenia i grzechu. W tym świetle mądrość można porównać do jabłka z rajskiego drzewa poznania dobra i zła. Mędrzec, pozbywszy się „zakazanego owocu”, jest szczęśliwy, a więc powraca do rajskiego stanu duszy („Он тотчас стал счастливей всех!”). Natomiast wiedźma, która ukradła mądrość, poznała, czym jest grzech i wstyd, niczym prarodzice po zjedzeniu jabłka. Zdobycie mądrości powoduje przebudzenie stanu świadomości etycznej. Należy podkreślić, iż czwarta wiedźma chce zwrócić to, co ukradła. Jednak usłyszawszy kategoryczną odmowę przyjęcia mądrości odchodzi

¹⁵ Мова о драматіе *Святая кровь* з 1900 г.

w obawie o własne życie, co przeczy początkowemu statusowi wiedźm, które były nieśmiertelne. Można więc wysnuć wniosek, iż mądrość powoduje utratę rajskiego stanu:

Назад давала - не берет.
„Спасибо, ладно! и вон отсюда!”
Пришлось уйти... Еще убьет!

Dla wiedźmy jej zdobycz jest „świętstwem”, problemem, z którym nie umie sobie poradzić. Tak jak człowiek, który zdobywszy pewną wiedzę nie wie, co z nią zrobić i ten ciężar go przytłacza. Potwierdzeniu takiej interpretacji może służyć następujący fragment omawianego wiersza:

Куда деваться мне с этой дрянью?
Хотела выпустить – сидит.

Dodajmy, że mądrości wystrzega się nie tylko mędrzec – nie chce jej nikt: „Я понесла бы, Да если люди не берут!”. Między wiedźmami wynika bójka, którą podkreśla efekt dźwiękowy, osiągnięty przez nagromadzenie spółgłosek: p, б, др, тр. Cały wiersz nasycony jest słowami, które budują jeden sens semantyczny zawarty w wyrazie „драка”. Są to wyrazy takie jak: „запишала”, „крик”, „хохот”, „взвыли”, „разодрались”, „дерут”. W rezultacie sporu (jaki wybuchł między wiedźmami o to, co należy począć z największym łupem), mądrość pozostała, leżąc beczynnym na skrzyżowaniu dróg.

Z punktu widzenia naszych rozważań miejsce opisywanej sytuacji – skrzyżowanie – jest rzeczą niesłychanie istotną, posiada wręcz kluczowe znaczenie dla interpretacji sytuacji zarysowanej w wierszu. Idąc śladem refleksji badacza literatury rosyjskiej Aage Hansena-Löve i przystosowując niektóre fragmenty do naszej analizy, powiemy, iż skrzyżowanie jest miejscem nieczystym, nad którym władzę sprawują demony. Tak więc człowiek znajdujący się na skrzyżowaniu podlega władzy sił nieczystych¹⁶.

16 А. Ханзен-Леве, *Русский символизм. Система поэтических мотивов. Ранний символизм*, Санкт-Петербург 1999, s. 119.

Pod kątem zasygnalizowanej problematyki demonologicznej warto zbadać wiersz Zinaidy Gippius w odniesieniu do innych utworów symbolicznych. Zdaniem Michaiła Bachtina:

tekst żyje jedynie w kontakcie z innym tekstem (kontekstem). Tylko w takim zetknięciu zapala się światło, rozjaśniające zarówno to, co minione, jak i to, co przyszłe, włączając dany tekst w dialog. [...] Utwór jest spowity w muzykę kontekstu¹⁷.

Biorąc pod uwagę te słowa, warto zaznaczyć, że motyw skrzyżowania dróg jest bardzo popularny nie tylko w twórczości Zinaidy Gippius (*He знаю я, где святость, где порок...* 1907; *Петербург* 1908), lecz także w twórczości innych symbolistów rosyjskich, by przywołać wspomnianego już Sołoguba (*Соборный благовест*, 1904; *Грешник, пойми, что Творца...* 1908; *Здесь, на этом перекрестке...* 1908). Należy nadto zwrócić uwagę na jeszcze jeden motyw obecny w wierszu, ważny dla kreowania obrazu świata podległego władzy sił ciemności – jest to motyw nocy i mroku. Spotkanie wiedźm odbywa się o północy, czyli godzinie, która w tradycji ludowej nazywana jest godziną duchów i sił nieczystych. Ciekawym komentarzem do rozważań będą słowa filozofa, maga i okultysty, Henryka Korneliusza Agrippy: „Duchy zła są silniejsze w ciemności”¹⁸. Rozszerzając kontekst naszych badań, przywołam słowa autora słownika *Leksykon. Znaki świata. Omen, przesąd, znaczenie*, Piotra Kowalskiego: „Wszystkie czynności wykonywane nocą wpisują się w porządek zaświatowy – mrok natychmiast lokuje je w obcej przestrzeni świata duchów i czasie mitycznego początku”¹⁹. Budowaniu nastroju grozy w wierszu

17 M. Bachtin, *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, Warszawa 1986, s. 513, 520.

18 Г. Агриппа, *Окультная философия*, <<http://www.theosophy.ru/lib/agrippa.htm>> (22.04.2010).

19 P. Kowalski, *Leksykon. Znaki świata. Omen, przesąd, znaczenie*, Wrocław 1998, s. 352, [cyt. za:] M. Mańkowska, *Między lucyferyczną ekstazą a boską pokorą. Zinaidy Gippius portret dekadencji*, Wrocław 2006, s. 125.

służy również opis księżycy²⁰, który jest „surowy”, przez co zostaje mu nadany odcień niesamowitości. Księżyc „krzywi swój róg” dzięki czemu widoczne jest przypisanie mu przez poetkę diabelskich atrybutów. W wierszu z 1908 roku czytamy:

[...] и месяц жесткий
Висел вверху, кривя свой рог²¹.

Badaczka twórczości „petersburskiej Safo”, Monika Mańkowska, pisze:

Dla Zinaidy Gippius Księżyc, jako element składowy wrogiego jej, nocnego świata wiąże się bezpośrednio z pierwiastkiem zła, z rozbudzaniem nieprzychylnych i wieszczących zgubę samotnej jednostce ludzkiej sił. To również zjawisko o naturze podstępnej, destrukcyjnej i szyderczo nastawionej do poczynań poetki²².

Dalej autorka podkreśla, iż nienaturalna, srebrna poświata księżycy może aktywizować demony²³. Przywołane słowa potwierdzają wyżej wskazaną semantykę księżycy, podkreślając atmosferę grozy i niesamowitości, zarysowane w wierszu Zinaidy Gippius.

Za potwierdzenie koncepcji, iż zetknięcie się z „mądrością” powoduje przebudzenie się stanu świadomości etycznej, mogą służyć końcowe

20 Wiele miejsca motywowi księżycy poświęcił w swej pracy wspomniany już Hansen-Löve. Zob. A. Ханзен-Леве, *Русский символизм. Система поэтических мотивов. Ранний символизм*, Санкт-Петербург 1999.

21 Podobny motyw spotykamy w wierszach: Walerego Briusowa *Снега, Сраженный рыцарь* Aleksandra Puszkina czy w liryku *Незнакомка* Aleksandra Błoka, w którym czytamy:

А в небе, ко всему приученный,
Бессмысленно кривится диск.

(A. Блок, *Незнакомка* [w:] *Поэзия Серебряного века. Антология*, Статьи, предисловия разделов, биографические обзоры, аннотации, справочные материалы, библиография и примечания Б.С. Акимова, Москва 2007, s. 74).

22 M. Mańkowska, *Między lucyferyczną ekstazą a boską pokorą. Zinaidy Gippius portret dekadencji*, Wrocław 2006, s. 122.

23 Tamże, s. 123.

słowa wiersza, opisujące „zachowanie” księżycy, który jest kuszony przez mądrość:

Смеялся месяц... и от соблазна
Сокрыл за тучи острый рог.

Widoczna jest tu pewna prawidłowość w zachowaniu tych, którzy mieli do czynienia z ową mądrością – wiedźma po kradzieży zaczyna myśleć w kategoriach etycznych, a księżyc, będąc świadkiem kłótni wiedźm, chowa za chmury ostry róg, jakby łagodnieje. I wiedźma, i księżyc, dowiedziawszy się o istnieniu mądrości, zmieniają swoje zachowanie – pokornieją.

Spotkanie czterech wiedźm na skrzyżowaniu trzech dróg budzi niepokój badacza. Można sądzić, iż każda z trzech wiedźm przychodzi jedną z krzyżujących się „złych” ziemskich dróg. Jak powiedziano wcześniej, jedna z nich różni się od pozostałych. Skąd przychodzi? Być może czwarta droga to kosmos, na który wskazuje księżyc. Warto przywołać w tym kontekście wyniki badań Aleksandra Afanasiewa nad wierzeniami ludów słowiańskich, w rezultacie których badacz wysnuwa wniosek, iż księżyc to oko Boga²⁴. Argument ten zapewnia konieczną konsekwencję naszym badaniom, potwierdzając tezę, iż Kosmos/niebo to droga bez zła, reprezentowanego w wierszu przez trzy wiedźmy. Kobieta „bez twarzy”, o czym mówiono wcześniej, jest inna, myśli w kategoriach etycznych, wie o istnieniu grzechu, a więc wie i o Bogu. Warto powołać się w tym miejscu na koncepcję wertykalności świata. Zgodnie z nią to, co znajduje się wysoko, związane jest ze sferą *sacrum*, zaś to, co nisko – z *profanum*. Tak więc Kosmos nie jest poddany działalności sił infernalnych, w odróżnieniu od trzech ziemskich dróg, które się krzyżują. W świetle powyższych rozważań interpretacja taka wydaje się spójna i uzasadniona.

W zakończeniu warto podkreślić myśl wyrażoną we wstępie, oddającą ważny aspekt twórczości Zinaidy Gippius, a mianowicie to, iż wiersze tej

24 А. Н. Афанасьев, *Поэтические воззрения славян на природу, Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов...*, t. 1, s. 81-82.

poetki są wierszami symbolicznymi. Dlatego gdyby wiersz *Мудрость* odczytywać dosłownie, wówczas można by w nim dostrzec jedynie opis nierealnych wydarzeń. Jeśli jednak ujmować wiersz jako przenośnię, pod postacią wiedzim możemy zobaczyć „everymana” – człowieka, który niszczy wartości, a więc odbiera miłość, wiarę, dzieciństwo, poddaje w wątpliwość mądrość. Piękno tego typu twórczości podkreślają słowa Nikołaja Mińskiego, którymi przyjdzie nam zakończyć swe rozważania:

Symbolistyczny utwór żyje, że tak powiem, życiem podwójnym. Przede wszystkim winien on składać się ze zmysłowych obrazów, być całkowicie konkretnym i zrozumiałym dla dziecka. Lecz za zewnętrznymi symbolami kryje się ideowa, ogólna treść. Utwór taki podobny jest do gwiazdnego nieba, które i dla prostego oka wydaje się piękne i głębokie, lecz wzrokowi astronoma odkrywa nowe perspektywy i niewidzialne dotąd światy²⁵.

Bibliografia

- Агриппа Г., *Оккультная философия*, <<http://www.theosophy.ru/lib/agrippa.htm>> (22.04.2010, 20:21).
- Афанасьев А.Н., *Поэтические воззрения славян на природу, Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов*, т. 1, 3, Москва 1995.
- Березович Е., Родионова И., «Текст черта» в русском языке и традиционной культуре: к проблеме сквозных мотивов, [в:] *Между двумя мирами: представления о демоническом и потустороннем в славянской и еврейской культурной традиции. Сборник статей*, Москва 2002.
- Большой толковый словарь русского языка*, гл. ред. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 2000.
- Булгаков С.Н., *Свет невечерний*, Москва 1917.
- Гиппиус З., *Стихотворения*, Санкт-Петербург 1999.
- Ильев С., *Иронический мир передоновицы («Мелкий бес» Федора Сологуба)*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego”. *Filologia rosyjska*, Gdańsk 1978, z. 7.
- Минский Н., *Предисловие к «Слепым» Метерлинка*, Санкт-Петербург 1902.

25 Н. Минский, *Предисловие к «Слепым» Метерлинка*, Санкт-Петербург 1902, s. 4-5 [cyt. za:] J. Smaga, *Dekadentyzm w Rosji*, Wrocław 1981, s. 58.

- Мирович А., Дулевич И., Грек-Пабис И., Марыняк И., *Большой русско-польский словарь*, т. 2, Москва 1980.
- Мифы народов мира. Энциклопедия под редакцией С.А. Токарева*, т. 1, 2, Москва 1992.
- Поэзия Серебряного века. Антология*, Статьи, предисловия разделов, биографические обзоры, аннотации, справочные материалы, библиография и примечания Б.С. Акимова, Москва 2007.
- Соловьев Вл., *Чтения о Богочеловечестве*, Москва 2006.
- Флоренский П. А., *Столп и утверждение Истины*, Москва 1914,
- Флоровский Г., *Вера и культура. Избранные труды по богословию и философии*, Санкт-Петербург 2002.
- Ханзен-Леве А., *Русский символизм. Система поэтических мотивов. Ранний символизм*, Санкт-Петербург 1999.
- Bachtin M., *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, Warszawa 1986.
- di Nola Alfonso M., *Diabeł. O formach, historii i kolejach losu Szatana, a także o jego zło-wrogię obecności wśród wszystkich ludów, od czasów starożytnych aż po teraźniejszość*, przeł. A. Kania, Kraków 2001.
- Kopaliński W., *Słownik symboli*, Warszawa 1991.
- Kowalski P., *Leksykon. Znaki świata. Omen, przesąd, znaczenie*, Wrocław 1998.
- Krasicki J., *Bóg, człowiek i zło. Studium filozofii Włodzimierza Sołowjowa*, Wrocław 2003.
- Mańkowska M., *Między lucyferyczną ekstazą a boską pokorą. Zinaidy Gippius portret dekadencji*, Wrocław 2006.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, Poznań-Warszawa 1980.
- Smaga J., *Dekadentyzm w Rosji*, Wrocław 1981.